

Дискусії

УДК 551.12:620.96

© 2015

Б.Я. Панасюк,
академік НААН,
доктор економічних наук
Інститут
біоенергетичних культур
і цукрових буряків НААН

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ МІСЦЕВОСТЕЙ*

Мета. Формування нормативів для організації виробничої кооперації та інтеграції в сільському господарстві в межах села і селища, а також сільських територіальних громад для збільшення частки виробленого додаткового продукту в сільській місцевості. **Методи.** Біологічно-природничий аналіз, формування елементів живої речовини — фотосинтез, використання законів фізики, макроекономічні розрахунки. **Результати.** Обґрунтовано особливий статус галузі сільського господарства, де в рільництві виробляється весь додатковий продукт, додана вартість, що є основою соціально-економічного розвитку суспільства. **Висновки.** Важливий елемент новизни: абсолютний додатковий продукт формується виключно в рільництві, значна частина якого має залишатися в сільській місцевості. Практичне значення досліджень полягає у розв'язанні однієї з важливих національних проблем — саморозвитку та структурного самозахисту аграрної сфери, що дає змогу максимально вирішувати питання соціально-економічного розвитку суспільства.

Те, що дав нам Господь — мову й землю,
Хтось хоче забрати.
А. Малишко

Ключові слова: фотосинтез, абсолютний додатковий продукт, відносний додатковий продукт, виробнича кооперація, інтеграція.

Нині в Україні вважається, що промислові області і міста забезпечені власними коштами, тоді як аграрні області — усі дотаційні, тобто живуть за рахунок промислових регіонів. Така думка поширюється, зокрема, на села та селища. Це потребує наукового переосмислення та правового обґрунтування. Ставиться питання щодо створення структур, які захистили б українську землю та аграрія. Нещодавно лауреат Шевченківської премії С.П. Колесник запитав: «Чи не час створити конкретну інституцію із захисту землі?» [10].

*Стаття має дискусійний характер і друкується в порядку обговорення.

Сільськогосподарське виробництво має особливий природний статус, який потребує виняткової уваги усього людства. У чому ця особливість?

Передусім зазначимо, що в колишньому Радянському Союзі, та й в усій Європі, побутувала теорія трудової вартості К. Маркса (XIX ст.), відповідно до якої лише праця робітника, будівельника створює матеріальні блага, тобто додану вартість. Ця теорія не визнавала будь-якої ролі природи. Ще у XVIII ст. фізіократи, французькі економісти, визнавали землю і рільництво єдиним джерелом багатства нації, народу, а землеробську працю — єдиною продуктивною працею.

Людство живе і розвивається виключно завдяки використанню живої природи. Сонце через фотосинтез у листках рослин дає людині енергію для праці. З природної сировини виготовляються продукти харчування, на це витрачається людська праця. Саме тому одержаний продукт має певну вартість. Однак створений природою продукт, за вченням Ф. Кене, є абсолютним продуктом, абсолютною доданою вартістю; створений людською працею продукт, за вченням А. Сміта, є відносним продуктом, відносною доданою вартістю.

Роль енергії Всесвіту і Сонця вперше дослідили українські вчені С. Подолинський [6] та М. Руденко [7]. Саме вони ґрунтовно вивчали подібність і різницю абсолютного і відносного продукту, абсолютної та відносної вартості. Проте К. Маркс не визнав результатів С. Подолинського, що мало негативні наслідки для вченого, а висновки М. Руденка більшовицька влада вважала шкідливими, ув'язнивши дослідника на багато років. До цих досліджень українських вчених слід звернутися і використати їх для поглиблення науки та розвитку аграрної сфери економіки країни.

Абсолютна вартість створюється природою — енергією Всесвіту і Сонця з використанням землі та води. Якщо взяти за константу наявність 3-х видів сонячної енергії: а) енергія вугілля, нафти і газу; б) енергія гумусного шару; в) нова енергія рослин, одержана від Всесвіту і Сонця, то енергія Всесвіту і Сонця та енергія гумусного шару концентруються виключно в аграрній сфері — в рілльництві, лісництві, в морях та океанах. Отже, абсолютний доданий продукт, абсолютна додана вартість є енергією Всесвіту і Сонця, яка для планети Земля є новою, додатковою, якої раніше не було, звідси і її назви — абсолютний новий продукт, чистий продукт, абсолютна додана вартість. Людина власною працею лише створює сприятливі умови для одержання та використання додаткового продукту, його вартості. Тільки після цього виробляються нові види продуктів із застосуванням людської праці, а тому новий продукт, створений людською працею, і його вартість є відносною категорією, оскільки продукт спершу створюється природою і є новим, абсолютним. Тут людська праця — лише мірило перерозподілу одержаного абсолютного додаткового продукту, додаткової вартості.

Вся жива природа існує виключно завдяки зовнішній енергії. Наукою і практикою доведено, що зовнішня енергія використовується тільки рослинами, які за допомогою фотосинтезу, родючого шару ґрунту та води створюють новий продукт — абсолютну додану вартість. Отже, чистий продукт, абсолютна додана вартість створюється в землеробстві, тобто в сільському господарстві.

Здатність одержувати через листя енергію від Сонця і Всесвіту — особливість кожної рослини, яку досить вдало пояснили вчені в галузі бурякоцукрового виробництва. У 1938 р. у звіті про роботу з вивчення виду *B. vulgaris* різних варіантів цукрових, кормових, столових і листових буряків,

які різняться за енергією росту кореня і листостворенням, В. Савицький зробив висновок: «У всіх без виключення форм свеклы в начале развития энергия роста ботвы значительно больше, чем энергия роста корня. Затем наступает период усиленного корнеобразования» [8]. Результати таких досліджень підтверджують закон природи: щоб отримати енергію від Всесвіту і Сонця, потрібне листя для засвоєння цієї енергії, лише після цього вироблена в листку речовина у взаємодії з ґрунтом спрямовується на живлення рослин через корінь. Це надзвичайно складна природна лабораторія, яка й досі ще не до кінця вивчена та зрозуміла.

Тут доречно підкреслити, що рослини як єдиний приймач енергії отримує не більше 7% усієї енергії, яка надходить на планету Земля. Тому в майбутньому людство має реальну можливість значно збільшити одержання енергії Всесвіту і Сонця для практичного використання в період зниження температур на планеті Земля та повного використання таких носіїв сонячної енергії як нафта, газ і вугілля. Однак зростання об'ємів одержання енергії з Космосу може відбутися за умови, якщо людство винайде новітній механізм приймання цієї енергії, здатний діяти на принципах фотосинтезу, як це відбувається в листочках рослини.

Враховуючи те, що праця використовується як мірило перерозподілу одержаного від природи нового продукту, держава та ринок визначають куди більше і куди менше перерозподіляти додану вартість. У результаті добутого абсолютна енергія (додатковий продукт, додаткова вартість) у рілльництві передається як відносна додана вартість у промисловість, будівництво, транспорт, культуру, оборону, науку, охорону здоров'я та інші галузі, де виготовляються різні речі і виконуються роботи. Історично склалося так, що сільське господарство, де створюється весь додатковий продукт та абсолютна додана вартість, сільська місцевість і селянство постійно позбавлені і матеріальних, і фінансових ресурсів, які формуються на основі створеної нової доданої вартості в рілльництві. Як результат — майже в усіх сільських місцевостях бракує коштів, матеріальних і трудових ресурсів для виробничого та соціального ефективного розвитку, що підтверджується занедбаним соціально-економічним станом українського аграрного сектору.

Чому так відбувається і що потрібно виправити? Є чимало причин, які слід(хоча б деякі) назвати: руйнація основ аграрного виробництва; порушення закону рівноваги можливостей природи і потреб людини; новітні форми кризових явищ як вияв порушення рівноваги між можливостями природи і потребами людини; невміння користуватися землею як одним із природних факторів одержання додаткового продукту; нераціональний перерозподіл доданої вартості в країні.

Розглядаючи руйнацію основ аграрного виробництва, слід звернути увагу на те, що серед факторів виробництва абсолютного доданого

продукту — Всесвіт, Сонце, фотосинтез у листках, вода і ґрунт — людина може впливати позитивно чи негативно лише на родючий шар ґрунту. Звідси випливає, що родючість ґрунту, яка безпосередньо впливає на рівень економіки тієї чи іншої країни, залежить від людини. В Україні справи кепські. Вітчизняні агрохолдинги заради наживи виснажують землю, а тому країну і народ очікує біда. Агрохолдинги лише своїми технологіями монокультур зруйнували багато родючих земель, катастрофічно знижується вміст гумусу, через зникнення сівозмін погіршується структура ґрунту і його родючість, як результат — завдається непоправна шкода селу, державі і природі. Крім того, шкідливість агрохолдингів виявляється ще й в інших сферах: у 30-ти дуже великих (50–450 тис. га землі) і 300-х великих (понад 10 тис. га землі) агрохолдингів зосереджено більше половини орендованих прав на земельні паї українських селян. Сучасні агрохолдинги потребують пильної уваги: вони є суб'єктом прямого переходу української землі у власність іноземних фізичних і юридичних осіб, чимало таких аграрних монстрів уже належать іноземцям (Данія — 75 тис. га, Росія — 350 тис. га) [1]; продаючи за кордон зерно як сировину, агрохолдинги позбавляють українців робочих місць, величезних фінансових ресурсів, стримують розвиток тваринництва, позбавляють народ якісних вітчизняних харчів.

Виваючи закон рівноваги між можливостями природи і потребами людини, зазначимо, що руйнуючи структуру ґрунту, зменшуючи вміст гумусу в ньому, людина позбавляє себе і людство харчів, яких уже недостатньо на планеті Земля, кількість голодних людей збільшується. Ми стали свідками, як країни Європи потерпають від напливу біженців з Африки, де зростає чисельність населення, яке страждає від нестачі харчів; на континенті не вистачає землі для вирощування рослин; там ідуть війни, породжені браком харчів. Площа землі, де може розвиватися рільництво, а це менше 10% земної поверхні нашої планети, за нашими розрахунками, могла б одержати енергію для виробництва продукції, що здатна забезпечити харчові та інші потреби 7–8-ми млрд людей на планеті [2]. Зі зростанням населення планети стали використовувати придатну для вирощування культур землю під будівництво, промисловість, шляхи тощо, людство змушене вдаватися до застосування хімічних засобів для підвищення врожайності, використовувати генномодифіковані продукти і різні замінники. Наприклад, в Україні після 1991 р. площі під цукровими буряками скоротилися у чотири рази, зменшено виробництво цукру, як наслідок — тепер у багатьох харчах споживаємо замінники солодоців, серед яких 80% — синтетика.

Україна має особливий статус: її родючі землі здатні забезпечити харчами вдвічі-втричі більше населення, ніж сьогодні; українські чорноземи завжди приваблювали іноземців. Під час Другої

світової війни до Німеччини вивозили чорнозем вагонами. Нині український чорнозем вивозиться різними способами, навіть у пакетах. З огляду на це українцям слід якомога ефективніше використовувати власні землі, щоб забезпечити внутрішні потреби якісними продуктами і вийти на зовнішні ринки.

Отже, кожна країна має раціонально використовувати землю як один із природних факторів одержання енергії для виробництва додаткового продукту. Чимало країн землі для забезпечення потреб власного населення уже не мають, тому вони намагаються не лише купувати харчі на світовому ринку, а передусім — придбати землі в інших країнах. На світовій арені основним об'єктом у плані придбання землі для вирощування рослин є саме Україна, що мають врятувати національні політики.

Нині людство відчуває наслідки порушення законів природи та невиважених людських втручань в її процеси: зменшення можливостей одержання енергії Всесвіту і Сонця рослинами через руйнації та зниження якості ґрунту; зменшення площ земель, здатних вирощувати рослини, як єдиної можливості здійснення фотосинтезу для одержання додаткового продукту; надмірне споживання всього, що створює природа на планеті Земля, використовуючи енергію Сонця; стрімке зростання чисельності населення на планеті. Немає сумніву, що такі природні і людські фактори призводять до порушення рівноваги між можливостями природи та надмірними потребами людини. Усе це зумовлює появу новітніх форм кризових явищ, адже сучасні фінансові кризи ще приблизно з 1997 р. не вщухають, що є не виявом фінансових, кредитних, ринкових чи розрахункових процесів, а результатом порушення рівноваги можливостей природи і потреб людини. В національній аграрній політиці за розв'язання проблем використання і продажу землі треба врахувати ці складні процеси. Особливо слід взяти до уваги, що з кінця ХХ ст. такі кризи стали постійними, вони не вщухатимуть доти, доки людство не навчиться не порушувати рівноваги, в іншому разі посиляться військові протистояння. Треба постійно у своїх діях керуватися попередженням, що економічний хаос, виснаження землі, недосконалі форми управління, незнання законів природи і їх недотримання стає причиною загибелі держави, нації, народу. Як писав поет «Не тікай від землі, бо вона доганяти не буде» [10].

З огляду на складене слід виважено підходити до формування ринку землі та намагання відмінити мораторій на нього: внутрішній ринок землі має бути, але за певних умов та дотримання законодавчих норм; зовнішній ринок землі для України не може існувати, треба законодавчо заборонити продавати і приватизувати землю сільськогосподарського призначення прямо або через іноземних юридичних і фізичних осіб. Однак у країні є чимало людей, які сприяють

продажу землі іноземцям, навіть серед учених-аграріїв немає єдиної думки з цієї проблеми. Влада має пам'ятати, що надання дозволу продавати землю іноземцям призведе до юридичного зникнення держави, нічим буде управляти, а додатковий продукт, одержаний від природи, вимітатиметься в інші держави, як це робиться тепер. Треба мати на увазі і цим керуватися, що земля — дар природи для одержання енергії Всесвіту і Сонця, а тому вона не може продаватися. Не випадково в усіх країнах світу навіть внутрішній продаж землі перебуває під жорстким контролем, а продаж іноземним фізичним і юридичним особам взагалі заборонений.

Досліджуючи проблеми ринку землі, звернімося до історії. Л.М. Толстой писав про аграрну реформу П.А. Століпіна: «Причина тех революционных ужасов, которые происходят теперь в России, имеют очень глубокие основы, но одна, ближайшая из них, это недовольство народа неправильным распределением земли. ... Несправедливость состоит в том, что как не может существовать права одного человека владеть другим (рабство), так не может существовать права одного, какого бы то ни было человека, богатого или бедного, царя или крестьянина, владеть землею как собственностью» [9]. Письменник різко засуджував те, що робив державний діяч П.А. Століпін із землею та її власністю «Вы стоите на страшном распутье: одна дорога, по которой Вы, к сожалению, идете — дорога злых дел, дурной славы и, главное, греха» [4]. Є вагомий підстави вірити, що відомий політик визнавав хибність своєї земельної реформи, написавши таку відповідь: «Поверьте, что, ощущая часто возможность близкой смерти, нельзя не задуматься над этими вопросами» [5]. Сучасним політикам незалежної України рекомендуємо замислитися над цими словами і над діяльністю відомого політика, який провадив шкідливу аграрну реформу і здійснив примусовий землеустрій, за що поплатився життям. Сучасна аграрна реформа, примусові зміни меж районів, не враховуючи бажання жителів сільських місцевостей, формування надуманих агрохолдингів та багато іншого — усе це суперечить поняттям — село і селище.

Одержана від природи абсолютна додана вартість ще й нерационально перерозподіляється у вигляді відносної доданої вартості, від чого передусім потерпають жителі сільських місцевостей. Тепер, коли агрохолдинги вирощують переважно зернові, державні політики постійно висловлюють задоволення, що, мовляв, аграрна сфера досягає великих успіхів. А чи це так? Ні, оскільки через трудову діяльність у тих чи інших сферах виробництва створена абсолютна додана вартість у рільництві, за розрахунками автора, розподіляється так: вирощування сировини і торгівля цією сировиною — 12–15%; зберігання і переробка сировини на готові продукти — 25–30; торгівля готовими продуктами для використання — 48–50; інші користувачі 3–7%. Отже, якщо

агрохолдинги продають зерно за кордон, то понад 80% абсолютної доданої вартості, одержаної в Україні, вони безповоротно дарують іноземним державам. Економіка держави, де виробляється сировина, деградує, втрачаються якісні харчі, корми для тваринництва, робочі місця, фінансові ресурси. Що найшкідливіше — вивозяться поживні речовини, які мали б залишитися в країні, а тому жодні реформи, іноземні кредити не виведуть державу з бідності та жебрацтва, якщо так діятиме аграрне виробництво. Те саме стосується сільських виробників сировини — фермерів і селян, які залишають у себе лише 12–15% відносної доданої вартості. Вони залишають сільську місцевість, перебираючись у міста. Тому слід переглянути законодавство стосовно торгівлі такою сировиною, як зерно, а також щодо існування агрохолдингів як структур, шкідливих для країни і сільського господарства. У сільських місцевостях доцільно зберегти єдність сіл і селищ на основі виробничої кооперації; поживити життєдіяльність, повернути фінансові ресурси за допомогою інтеграції, яка передбачає об'єднання в селах і селищах 3-х сфер на кооперативній основі: а) виробництво сировини; б) її зберігання і переробку; в) реалізацію готових виробів для використання.

Наші дослідження дають право констатувати, що найпершим і найголовнішим у сучасній ситуації розвитку агросфери має стати розв'язання проблеми підвищення ефективності життєдіяльності сільських місцевостей у межах сільських і селищних рад, а також територіальних громад. Особливо це важливо в умовах намірів влади провадити територіальні реформи, де потрібні значні фінансові ресурси для нових громад, а наповнювати їхні бюджети централізовано уже можливості не буде через децентралізацію управління. Зазначимо, що фінансові ресурси, створені агропромисловим комплексом, не поступаються фінансовим ресурсам нафтогазової промисловості. Щоб зберегти сільські територіальні громади, які передбачається організаційно формувати і при цьому не допустити втечі селян, треба ще до впровадження ринку землі зосередити увагу з боку держави на виробничому кооперуванні та інтегуванні в сільській місцевості.

В основу виробничої кооперації та інтеграції пропонується покласти такі теоретичні і практичні концепції. *По-перше*, кооперування власників землі — це доказ того, що Сонце і Земля, які є базисом створення додаткового продукту через фотосинтез, належать усім, що це спільна власність, хоча і на приватній основі. *По-друге*, виробнича кооперація та інтеграція формується добровільно на основі приватної власності, держава лише створює сприятливі умови для таких процесів. *По-третє*, інтеграція, яка передбачає виробництво сировини, її переробку й одержання кінцевого продукту в межах виробничих кооперативів сіл і селищ, ефективно може діяти

в умовах формування територіальних громад. Саме інтеграція виробничої діяльності (виробництво сировини, її переробка і торгівля готовими продуктами) в межах територіальних громад забезпечить надходження фінансових ресурсів для їхніх виробничих і соціальних потреб, розвитку соціально-виробничої інфраструктури в умовах входження у світовий ринок та обмеження централізованого бюджетного фінансування сільськогосподарського виробництва.

Зрештою, створення виробничо-інтегрованих кооперативів у сільській місцевості розв'язує проблему не тільки конкретної країни, скажімо, України, це стосується й проблематики цивілізації планети Земля, яка переживає нечуване зростання концентрації населення у величезних містах, де існує проблема забезпечення прісною водою, погіршення екології, зниження рівня соціальних потреб, погіршення транспортного обслуговування, зниження родючості земель через вирощування продукції виключно за допомогою хімічної технології тощо.

Тому необхідно ухвалити законодавчий акт «Про виробничу кооперацію та інтеграцію в сільському господарстві» (проект основних положень подається нижче), який сприяв би організації в сільській місцевості виробничої кооперації та інтеграції.

Центром організаційної структури виробничого кооперування та інтеграції у виробництві кінцевої продукції повинні стати сільські та селищні ради, а також нові формування територіальних громад. Основою пропонуваного формування має стати твердження, що земля повинна слугувати не предметом наживи, а засобом ефективного прояву енергії Всесвіту і Сонця на відповідній місцевості за допомогою людської праці. Щоб дотриматися таких умов, слід законодавчо і нормативно визначити: *по-перше*, продавати чи здавати землю в оренду; *по-друге*, за розробки правил об'єднання сільгоспвиробників слід враховувати, що воно є добровільним на основі різних форм власності на землю, майно та засоби виробництва.

Пропонований підхід до структурних організаційних змін на селі в умовах глобалізаційних процесів сучасності розв'язує одну з важливих національних проблем — проблему саморозвитку та структурного самозахисту аграрної сфери. На перше місце при цьому виходить проблема, яка потребує невідкладного відходу від наявної експортоорієнтованої економіки в Україні і переходу до національної економіки, в якій переважатиме збалансоване виробництво товарів кінцевого споживання, забезпечуючи формування високотехнологічної виробничої та цивілізованої соціальної інфраструктури в сільській місцевості. За такої умови сільське господарство в інтеграції агропромислового комплексу країни відіграватиме вирішальну роль у розв'язанні цієї проблеми.

Основна структура проекту.

1. Загальні положення щодо використання

землі: визначаються особливі умови внутрішнього ринку землі; основними власниками земельних паїв є селяни; передбачається сприяти особистим селянським і фермерським господарствам, орендаторам та іншим користувачам землі в об'єднанні у виробничі кооперативи та інші великі інтегровані господарства місцевої сільської територіальної громади в межах сільської і селищної рад; рекомендується законодавчо заборонити продавати чи приватизувати землю сільськогосподарського призначення прямо або через підставних осіб іншим державам, іноземним юридичним і фізичним особам; визначається, що всі власники, які мають права на користування землею, зокрема всіх розмірів холдинги, організаційно зосереджуються в структурах сільської територіальної громади; передбачено створення умов селянським, родинним й товарним фермерським, кооперативним і державним господарствам для ефективної інтеграції виробництва сільськогосподарської сировини, її переробки і реалізації продуктів кінцевого споживання.

II. Кооперування у володінні й використанні землі як організаційна основа територіальних сільських громад:

А. Основна умова — колективне користування землею. Перехід до внутрішнього ринку землі має враховувати особливі обставини: Україна є майже єдиною країною світу, де історично сформувалися сільські поселення; одна з основних проблем українського села — суперечність між індивідуальними, колективними й державними інтересами. Врахування особливостей українського села та усунення наявної в ньому суперечності можна досягти на основі виробничої кооперації у володінні й використанні земель, виробництва сільськогосподарської продукції, її глибокої переробки та реалізації.

Щоб не допустити хаосу в переході земель від одного власника до іншого і спекулятивного їх використання під час введення ринку землі, слід концентрувати земельні ресурси в колективному користуванні сільських територіальних громад на основі виробничої кооперації. У цьому контексті пропонується створювати колективні аграрні підприємства (КАП) в межах сільських і селищних рад, до яких мають входити: комунальні землі, які є власністю сільської чи селищної ради; земельні паї селян і їхніх спадкоємців; державні землі, якими володіє держава; різних розмірів холдинги, які орендують землю в межах відповідної сільської чи селищної ради. Не виключено, що така виробнича кооперація формуватиме 5-го колективного власника земель — сільську територіальну громаду.

Саме у таких колективних власників мають концентруватися землі кожного села, селища чи іншого населеного пункту, тільки між ними відбуватимуться процеси передачі в оренду, дарування чи продажу землі на підставі законодавчо встановлених норм і правил виробничої кооперації. Встановлення організаційно-правових

норм і правил у сфері земельних відносин є виключно прерогативою держави, яка лише створює сприятливі умови для добровільного об'єднання, що потребує ухвалення ряд відповідних законів України. Кожна сільська чи селищна територіальна громада на підставі державних норм і правил ухвалює власний статут виробничої кооперації та інтеграції, де конкретизуватимуться загальнодержавні норми і правила.

Б. Черговість набуття права користування землею. Власник земельного паю чи орендаратор добровільно і самостійно входить в кооперацію своїм паєм чи майном; якщо ж він бажає здати його в оренду, то перевага надається в такому порядку: 1) жителі даного села чи селища; 2) сільська територіальна громада на умовах кооперації; 3) держава, якщо вона має до земельної ділянки інтерес; 4) зовнішній орендаратор, який зобов'язаний стати членом сільської територіальної громади на умовах кооперації, підпорядковуючись установленим державою нормам і нормативам, вимогам агротехніки і правил оренди.

В. Особливі умови продажу чи оренди земельних ділянок. Якщо земельна ділянка міститься всередині земельного наділу інших власників, то продаж чи оренда можуть здійснюватися за узгодження з власниками сусідніх ділянок та колективом кооперативного господарства; землі колективної і комунальної власності сільських територіальних громад не можуть продаватися, їм лише надається право на оренду; великий орендаратор може одержати право на оренду частини або всієї землі громади тільки за рішенням колективу кооперативного господарства та місцевої влади — територіальної громади, які визначають відповідальність орендаратора за соціально-економічну інфраструктуру села чи селища; одержати право на купівлю чи оренду земель може особа за умови, що вона має відповідну освіту та досвід роботи в сільському господарстві не менше ніж 3 роки.

Г. Селянські садиби та їхні землі. Ця важлива проблема потребує розв'язання в напрямі ефективного використання присадибних селянських земельних ділянок із садочками й будівлями: 1) селяни, які не живуть в селі, або їхні нащадки можуть продати, здати в оренду чи подарувати земельну ділянку будь-кому із громадян України або сільській територіальній громаді на умовах, визначених у статуті виробничої кооперації; 2) земельні ділянки можуть використовуватися для вирощування продукції на громадські потреби села чи селища, надання садіб молодим сім'ям, спеціалістам господарств, що належать до виробничої кооперації, для будівництва житла; 3) інші цільові використання для кооперативних і громадських потреб.

III. Інтеграційні основи виробництва сировини, її переробки і реалізації продукції кінцевого споживання.

а) *Загальна ефективність інтеграції.* Формується виробничо-інтегрована кооперація,

що відповідає функціонуванню відомого АПК (агропромисловий комплекс), який дотепер поділяється навпіл: аграрна частина комплексу, тобто виробництво сировини, зосереджена в сільській місцевості, а його промислова і торговельна частини — в містах. Це є основною причиною бідності виробників у сільській місцевості.

Виробниче кооперування у володінні й використанні земель сільських територіальних громад сприяє у переході до інтеграції в цій галузі економіки, вирішенню ряду нагальних потреб сільських територій. Інтеграція у виробничій кооперації дає змогу зосередити в межах сіл, селищ і територіальної громади володіння й використання землі; об'єднання всіх виробничо-технологічних процесів дає можливість здійснити весь цикл агропромислового виробництва: виробництво сировини, її глибоку переробку, реалізацію кінцевої продукції споживання. Отже, на території сільської територіальної громади, до якої належать села і селища, розміщуються переробні підприємства для збереження зерна, випікання хлібобулочних виробів, виробництва кормів, переробки молока, м'яса, овочів і фруктів. Якщо завод, наприклад цукровий чи горілчаний, міститься на території сільської територіальної громади, то він і його власник мають добровільно ввійти до виробничої кооперації, якщо ж ні, то відносини у використанні сировини мають відповідати правилам виробничої кооперації даної місцевості. Торговельну базу формує без посередників сільська територіальна громада на основі умов кооперації. Кожна територіальна громада матиме власну торговельну систему, що дасть змогу уникати посередників, які спричиняють підвищення цін.

Тоді зерно, призначене для харчових потреб, не завозитиметься у силосні споруди великих міст, а зберігатимуть його у сільській місцевості, випікатимуть різні хлібобулочні вироби і постачатимуть їх в усі міста та села територіальної громади, району, області. Так слід вчиняти з круп'яними культурами, молоком, живою худобою і птицею, цукровими буряками та іншою сировиною сільського господарства. Для цього у великих селищах, малих і середніх містах сільської місцевості в межах тієї чи іншої територіальної громади будуть збудовані малі, середні й великі підприємства, їх уже чимало, вони ніби самостійні, але сировину використовують, яка вирощується на землях певних громад, що потребує визначення відносин. Виробнича кооперація та інтеграція дадуть можливість розв'язати ряд важливих проблем на рівні сільських територіальних громад.

Виробнича і соціальна інфраструктура. Інтеграція 3-х секторів агропромислового комплексу (АПК) у межах сільських територіальних громад на умовах виробничої кооперації дасть змогу розв'язати ряд проблем, зокрема: спрямувати значні фінансові ресурси, створені в аграрній сфері на її ж розвиток і соціальну інфраструктуру сільської місцевості; переробка

сільськогосподарської сировини в сільській місцевості створить велику кількість робочих місць; агросфера перетвориться із споживача бюджетних коштів на прибуткову структуру, яка вноситиме кошти до бюджетів; місцеві органи і сільська громада самостійно розв'язуватимуть проблеми соціальної інфраструктури. Держава може допомогти наявним приватним переробним підприємствам визначити свої ринкові відносини на кооперативній основі з сільськими територіальними громадами.

Робочі місця. Багато робочих місць буде створено внаслідок відновлення роботи місцевих молочних заводів, фабрик з переробки м'ясної продукції, переробки зернових на борошно, комбікормів і хлібопекарських виробів, виробництва біосировини та переробки її на біопаливо і комбікорми, переробки цукрової сировини на цукор. Усього цього нині немає, агрохолдинги вивозять зерно в інші держави, де створюється величезна кількість робочих місць, позбавляючи цих місць українських робітників.

Фінансові ресурси. Якщо в межах сільських територій працюватимуть переробні підприємства і діятимуть торговельні мережі в кооперації з сільськими територіальними громадами, то левова частка створеної абсолютної доданої вартості надходитиме для використання новітніх технологій, потреб селян, села і розвитку в ньому соціальної інфраструктури. Важливий результат таких змін проглядається в тому, що постачання кінцевих продуктів споживання із сільської місцевості у великі й середні міста спрямує значні фінансові ресурси в сільську місцевість. Реалізація пропонуваного інтеграційних процесів забезпечить формування потужного

джерела фінансових ресурсів для наповнення бюджетів країни на всіх рівнях управління.

Можливий економічний і соціальний результат запропонованих виробничих кооперативних та інтеграційних формувань в умовах ринкових відносин: важливий внесок буде зроблено у розв'язання проблеми, за якої нині економіка розвивається в умовах розбалансованості основного закону ринкових відносин, коли всередині країни попит значно перевищує пропозицію; вдасться запобігти зростанню зовнішньої заборгованості, яка через постійні кризові хвилі становить загрозу для країни; значно зростуть фінансові ресурси, що надходитимуть до сільської місцевості, для валового накопичення основного капіталу і зміцнення соціально-економічної інфраструктури; сільська та селищна влада матиме свій бюджет для вирішення соціальних і виробничих завдань; країна не ввезитиме в необмеженій кількості продукти сільського господарства, які споконвічно й ефективно вирощуються в наших природних умовах; поліпшиться соціальна інфраструктура: відновляться лікарні й амбулаторії, що функціонували раніше; в селах з'являться дитячі садочки; поступово зростатиме кількість учнів у школах; з'явиться потреба будівництва житла для спеціалістів агропромислового комплексу і сільської територіальної громади, учителів, лікарів, інших спеціалістів.

Для виявлення позитивних результатів і прогагин бажано здійснити експериментальну реалізацію пропозицій на прикладі 2-х або 3-х районів окремих областей України. Тут слід скористатися практикою великих сільськогосподарських підприємств.

Висновки

Важливий елемент новизни: абсолютний додатковий продукт формується виключно в рільництві, значна частина якого має залишатися в сільській місцевості. Практичне значення досліджень полягає

у розв'язанні однієї з важливих національних проблем — саморозвитку та структурного самозахисту аграрної сфери, що дає змогу максимально вирішувати питання соціально-економічного розвитку суспільства.

Бібліографія

1. Гайдуцький П. Незалежна економіка України/ П. Гайдуцький. — К., 2014. — С. 146–147.
2. Панасюк Б.Я. Клімат, економіка, людина. Вибрані твори/Б.Я. Панасюк. — Ніжин: Аспект-Поліграф, 2015. — Т. 9. — С. 120.
3. Панасюк Б.Я. Про виробництво зерна в Україні і його використання. Вибрані твори/Б.Я. Панасюк. — К.: ННЦ ІАЕ, 2015. — Т. 8. — С. 462–466.
4. Письмо Л.Н. Толстого П.А. Столыпину, 26 июля 1907 г./Толстой Л.Н. Полн. собр. соч. — Т. 77. — С. 164–168.
5. Письмо П.А. Столыпина Л.Н. Толстому, 20—23 октября 1907 г./Юбилейный сб./Л.Н. Толстой. — М., Л., 1928. — С. 91–92.

6. Подолінський С.А. Вибрані твори/С.А. Подолінський; упорядник Л.Я. Корнійчук. — К.: КНЕУ, 2000. — 311 с.
7. Руденко М.Д. Енергія прогресу: Нариси з фізичної економії/М.Д. Руденко. — К.: Молодь, 1998. — 522 с.
8. Савицький В.Ф. К изучению биотипов сахарной свеклы и их гибридов, отличающихся по энергии роста корня и листообразования/В.Ф. Савицький, (статья, звіт за 1938 р.). — 35 с.
9. Толстой Л.Н. Полное собрание сочинений/Л.Н. Толстой. — М., Л., 1928. — Т. 77–78. — 780 с.
10. Три стежки Степана Колесника. — К., 2013. — № 6. — С. 2.

Надійшла 07.09.2015.